

Прохненко І.А., Мойжес В.В. (м. Ужгород, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ЧЕРВЕНЬОВСЬКОГО МОГИЛЬНИКА

Серед слов'янських пам'яток Верхнього Подгіся VII - IX ст. н.е., як один з ключових, виділяється курганний некрополь біля с. Червеньово Мукачівського р-ну Закарпатської обл. Синхронні поховальні старожитності слов'ян регіону представлені могильником у Краловському Хлімці (66 курганів) (Vidinský-Klíčák, 1980) і двома курганами в Стреді над Бодрогом (Neustupný, 1958, s.206-208; Vidinský-Klíčák, 1958, s.174-176). Збереженість пам'яток до наших днів зумовлена їх розміщенням в лісах, де не проходила оранка (Котигорошко, 2008, с.325).

Червеньовський могильник відкритий у 30-х рр. XX ст. Й.Янковичем. Ним зафіксовано 18 курганів, з яких у 1932 р. частково розкопані три, а в 1938 р. - ще десять. Пам'ятка була визначена як слов'янський некрополь IX - X ст. н.е. (Jančovič, 1942, old.298). Пізніше у науковій літературі відзначалися тут три способи захоронення: в Урнах, на горизонті та в ямках (Бернякович, 1957, с.438; Пеняк, 1980, с.84; Седов, 1982, с.126; Михайліна, 2007, с.231).

В 1951 р. у ході огляду могильника і його околиць, на південно-західній околиці села біля тваринницької ферми, К.В.Берняковичем було відкрито поселення, визначене ним як синхронне курганам, які автор датував VIII - IX ст. н.е. (1957, с.438).

У 1959 р. ще один курган на некрополі дослідив Ф.М.Потушняк (Пеняк, 1980, с.84), однак матеріали розкопок не опублікував.

В польових сезонах 1961 і 1962 рр. чертові п'ять насипів в Червеньові розкопав С.І.Пеняк, за підрахунками якого їх загальна кількість визначалася сорока курганами (Пеняк, 1980, с.81,85-89). План пам'ятки з вказівкою конкретних досліджених об'єктів зроблений не був, а подана інформація про топографію, відстань між дослідженими курганом і дані про їх параметри не відповідають реальним.

На сьогоднішній день, після майже сторічної історії епізодичного вивчення некрополя, відсутня достовірна інформація про його топографію, кількість та розміщення розкритих насипів (про 11 з них нема жодних даних), а також деталі поховального ритуалу.

У зв'язку з цим, експедиція Ужгородського національного університету вирішила продовжити пошукові роботи на могильнику. Він знаходиться в 1,5 км на південний захід від с. Червеньово в заболоченому дубовому лісі (ур.Козуливе) (рис.1).

На основі топографічної зйомки була визначена площа пам'ятки (216 x 110 м). Вона витягнута з південного заходу на північний схід. Кургани без будь-якої системи розміщені на відстані від 1 до 25 м один від іншого. У ході обстеження урочища зафіксовано 27 насипів, 11 з яких розкопані в попередні роки, а всі інші зі слідами прокоїв (рис.2). Насипи земляні, куполоподібної форми, їх сучасна висота 0,25 - 0,85 м, діаметр 5 - 13 м.

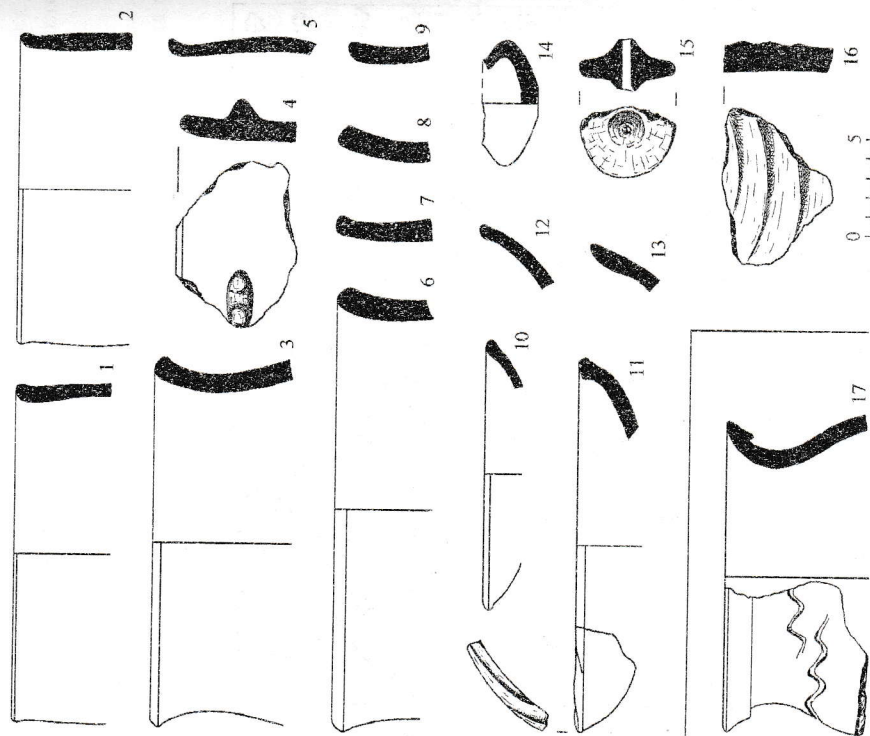

Рис.2. Арданово (ур.Богуслав). Підйомний матеріал з північно-західної (1-15) та південно-східної (16-17) частин горезища. 17 - фрагмент меча Арданівської школи.

Експедицією були розкопані два кургани в північній частині пам'ятки, позначені номерами 12 і 13 (рис.2). Виявлені в них кремаційні поховання містилися на підсипках.

Курган №12. Висота земляного насипу 0,6 м над сучасною поверхнею, діаметр 13 м. На різній глибині зустрічалися фрагменти ліщого посуду, дрібні кальциновані кістки та шматки деревного вугілля. Окремо відзначаємо знахідку в південно-західному секторі, на глибині 0,6 м (глибини даються від верхівки насипу), частини залізної пряжки округлої форми, діаметром 5 см (рис.3, 3).

Виявлені рештки кремації знаходилися на глибині 0,5 та 0,6 м в південно-східному секторі і представляють собою дві купи (товщина 0,1 м) крупних кісток з вугіллям.

Поховання 1. Скупчення кісток (1,243 кг) зафіксоване на ділянці 0,65 x 0,4 м. На відстані 0,2 м від них стоїла донна частина ліщого горщика, сформованого з добре відмученого тіста зі значним вмістом жорстви (рис.3, 1).

Поховання 2. Розміщене в 0,6 м на північ від поховання 1. Купка кісток (0,422 кг) займала ділянку 0,8 x 0,15 м. Інвентар заховоронення становили залізи дужка і обід відра (рис.3, 2).

Курган №13. Знаходився в 11 м на південь від кургану №12 (рис.2). Його сучасна висота 0,4 м, діаметр 10 м. Наявні значно пошкоджені проконами, у яких знайдені фрагменти кераміки нового часу.

Поховання представлено купкою крупних кальцинованих кісток (4,233 кг). Воно займало межу південно-західного та південно-східного секторів, залягаючи на глибині 0,4 - 0,5 м від верхівки кургану, на ділянці 1,3 x 0,9 м. Біля західного боку поховання стояла донна частина ліщого горщика, сформованого з добре відмученого тіста зі значним вмістом крупного шпамоту та жорстви (рис.3, 4). Інвентар заховоронення складали залізний ніж (довжина 6 см) (рис.3, 5), дві оплавлені скляні намистини блакитного та білого кольорів (рис.3, 7-8), а також фрагмент бронзової орнаментованої пластинки (рис.3, 6).

Проведені роботи дозволили конкретизувати окремі деталі поховального ритуалу слов'ян Верхнього Потісся. Досліджені заховоронення відзначаються бідністю супроводжувачого інвентарю і свідчать про тілоснавлення на стороні з вміщенням решток кремації в купи на підсищі з подальшим створенням земляного насипу. Виявлені біля поховань донні частини горщиків не були урнами, що підтверджує мізерна кількість в них кісток. Також вони не були посудинами-приставками. Не виключено, що денця використовувалися для перенесення кісток з місця спалення до місця поховання, після чого порожню тару лишали біля поховань. Зроблене припущення вимагає додаткових даних при твердженні про наявність у слов'ян Верхнього Потісся урнового способу заховоронення (Пеняк, 1980, с.84). Крім недостовірних даних про розкопки Й.Янковича, у регіоні він відомий в одиничних випадках у Кралівському Хлімці (Vidinsky-Kliska, 1980, s.72), де в якості "урни" також використовували донну частину

посудини.

Аналіз остеологічного матеріалу, проведений Ліпатовим К., дозволили визначити заховоронення курганів 12 і 13 як групові, до яких входили чоловіки, жінки та діти. Серед кісткового матеріалу присутні і кальциновані рештки тварин, що свідчить про перебування і їх у поховальному вогнищі.

На завершення відзначимо, що у ході дослідження Червеньовського могильника експедицією університету здобулі додаткові дані про поховальний обряд слов'ян Верхнього Потісся VIII - IX ст. н.е., але для його подальшої деталізації необхідне продовження польових досліджень.

Prokhenko I., Moizhes V. (Uzhgorod, Ukraine)
The Researchment of Chervenjovo Necropolis

The complex (settlement and burial mound necropolis) near the village Chervenjovo of Mukachivskij district of Zakarpattia region is one of the key among Slavic monuments of the Upper Tisza region of VIII - IXth century AD.

The necropolis was discovered in 30-ies of the XXth century by J.Iankovych. 18 burial mounds were fixed by him, among which 3 partly researched in 1932 and in 1938 - 10 more. In 1959 one burial mound was discovered by F.M.Potushnjak and in field seasons 1961 and 1962 five mounds were excavated by S.I.Penjak, by estimation of which its total number is 40 mounds.

Nowadays after almost 100 years history of episodically studying of the necropolis reliable information about it's topography, quantity and location of excavated mounds (about 11 of them there are not data) and also details of burial ritual are absent.

In this connection, expedition of Uzhgorod national university decided to continue searching work on the necropolis. It is situated in 1,5 km on the south-west from Chervenjovo in marshy forest (Kozuptove), which caused preservation of mounds till our day (Fig.1).

On the basis of topographical survey the square of the monument was defined (216 x 110 m). It is stretched from south-west on the north-east. Burial mounds without any system on the distance from 1 to 25 m one from another are situated. During the researchment 27 mounds, 11 from which are excavated in previous years are fixed (Fig.2). Earthworks of cupola-shaped form, its modern height - 0,35 - 0,85 m, diameter - 5 - 13 m.

Two burial mounds in the north part of the monument, which are pointed out by number 12 and 13, were researched in field season of 2010 (Fig.2). Detected cremation burials were on the earth.

Burial mound 12. Height of earthwork 0,6 m above modern surface, diameter - 13 m. In different depth pieces of hand-made pottery, little burnt bones and pieces of char-coal were found. The part of iron buckle of round form diameter 5 cm in south-west sector in depth 0,6 m can be separately mentioned (Fig.3, 3).

Two burials are represented by heaps of big bones with char-coal (length 0,1 m). Remnants of cremation were found out in depth 0,5 and 0,6 m in south-east

sector.

Burial 1. Multitude (1,243 kg) nosed after on the area 0,65 x 0,4 m. The ground part of hand-made pot which was made of good-marked thoroughly paste with great contents of gravel on the distance 0,2 m from them was found (Fig.3, 1).

Burial 2. Situated in 0,6 m on the north from burial 1. Heap of bones (0,422 kg) was on the area 0,8 x 0,15 m. Inventory of the burial were iron little bow and felloe of pail (Fig.3, 2).

Burial mound 13. It was situated in 11 m to the south from the burial mound 12. It's modern height 0,4 m, diameter - 10 m. The heap is extensively damaged diggings through with availability of pieces of ceramics of the new time.

The burial is represented by heap of big calcinated bones (4,233 kg). It took boundary between south-west and south-east sectors, lying down in depth 0,4 - 0,5 m from the top of the mound on the area 1,3 x 0,9 m. Near the west site of the burial stood the ground part of hand-made pot, which was made of good paste with big content of big chamotte and gravel (Fig.1, 4). Inventory of the burial consists of the iron knife (length 6 cm) (Fig.3, 5), two melted glass beads of blue and white colours (Fig.3, 7-8) and piece of bronze ornamented plate too (Fig.3, 6).

In conclusion we'd draw attention to that during the researchment of the Chervenjovskij necropolis by expedition of the university additional data about burials rite of Slavs of the Upper Tisza VIII - IXth AD were received.

Ключові слова: слов'яни, поселення, могильник, курган, кремація, кераміка, хронологія.

Прохненко І.А., Мойжес В.В. (г. Ужгород, Україна)
Исследование Червеневогского могильника
 (Резюме)

Среди славянских памятников Верхнего Погисья VIII - IX вв. н.э., как один из ключевых, выделяется комплекс (поселение и курганный некрополь) возле с. Червенево Мукачевского р-на Закарпатской обл.

На сегодняшний день, после почти столетней истории эпизодического изучения некрополя, отсутствует достоверная информация о его топографии, количестве и расположении вскрытых насыпей (об 11 из них отсутствуют какие-либо данные), а также деталей погребального ритуала.

В связи с этим, экспедиция Ужгородского национального университета решила продолжить изыскательные работы на могильнике. На основании топографической съёмки была определена площадь памятника (216 x 110 м). Она вытянута с северо-запада на северо-восток. Курганы без какой-либо системы расположены на расстоянии от 1 до 25 м один от другого. В ходе обследования урочища зафиксировано 27 насыпей, 11 из которых разкопаны в предыдущие годы. Насыпи земляные, куполовидной формы,

их современная высота 0,25 - 0,85 м, диаметр 5 - 13 м.

Экспедицией были раскопаны два кургана в северной части памятника, обозначенные номерами 12 и 13, в которых обнаружены кремационные погребения в сопровождении незначительного инвентаря. В ходе их исследования получены дополнительные данные о погребальном обряде славян Верхнего Погисья VIII - IX вв. н.э.

Література

- Бернякович К.В. Древнеславянские памятники Закарпатской области (СССР) // SA. - 1957. - V. - 2. - С.435-455.
- Котигорошко В.Г. Верхне Погисья в давнину. - Ужгород, 2008.
- Михайлина Л. Слов'яни VIII - X ст. між Дніпром і Карпатами. - К., 2007.
- Пецяк С.І. Ранньослов'янське і давньоруське населення Закарпаття VI - XIII ст. - К., 1980.
- Седов В.В. Восточные славяне в VI - XIII вв. - М., 1982.
- Budinský-Křížka V. Slovanské mohyly na východnom Slovensku // SA. - 1958. - VI. - 1. - S.138-205.
- Budinský-Křížka V. Kráľovský Chlmec. - Nitra, 1980.
- Hankovich J. A munkácsi Lehoczky-múzeum tévészeti ásatásai a eseh megszállás alatt // Zorja. Najnal. Часопись подкарпатського общества наук. - Унгварь, 1942. - рочник II. - число 3-4. - Old.290-303.
- Neustupný J. Slovanské mohyly u Stredy nad Vodrohom // SA. - 1958. - VI. - 1. - S.206-208.

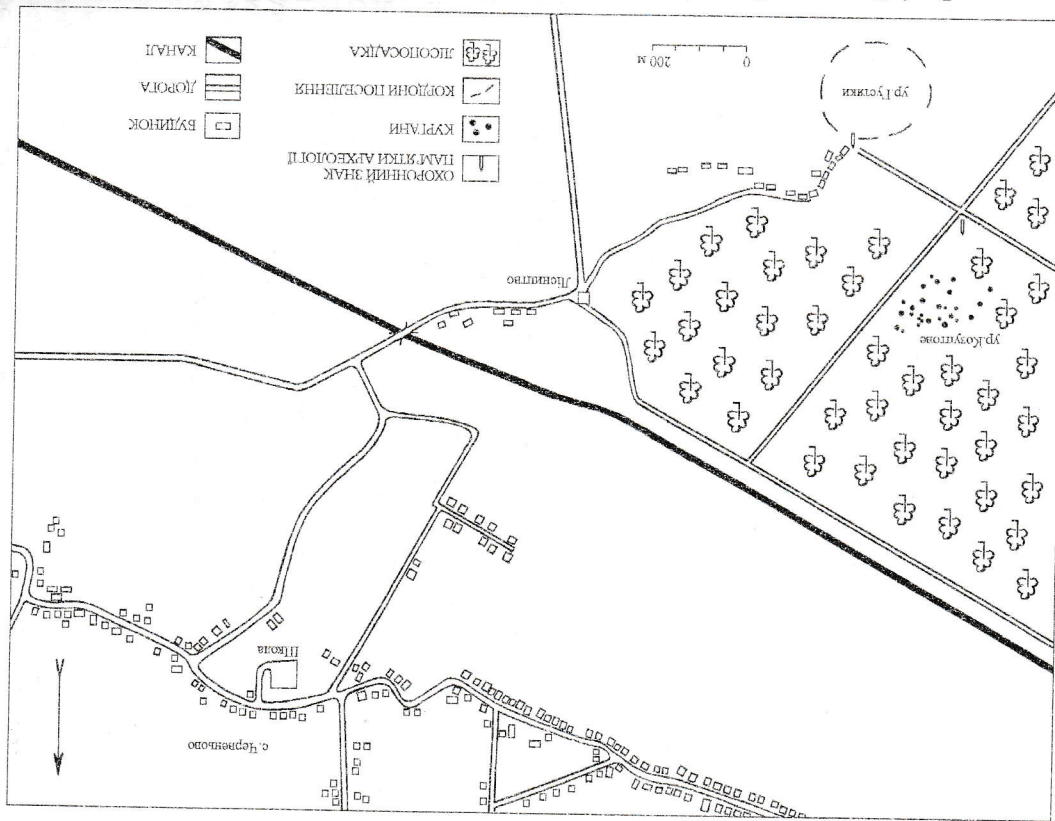

Рис. 1. Червєново. Схематичний план розміщення поселення та курганного могильника

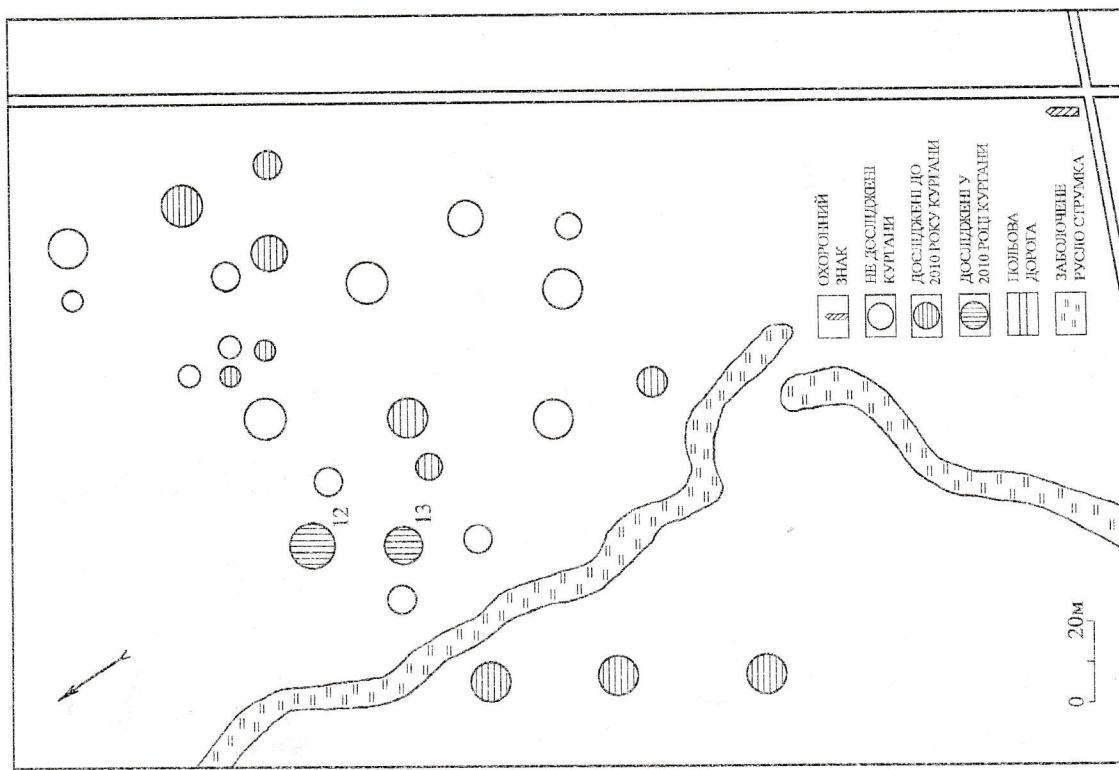

Рис. 2. Червєново (ур. Козуптове). План розміщення курганів.

Бандровський О.Г. (м. Львів),
Гомоляк О.М., Зомбор І.Т. (м. Ужгород, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИНАДІВСЬКОГО ЗАМКУ

У даній час на території сучасного Закарпаття зафіксовано більше двох десятків замків - ключових пам'яток середньовічної історії краю (Гомоляк, 2006).

Дата зведення більшості з них визначена XI - XII ст. н.е. (Raparot, 1965, old 61-66; Поп, 2004; Дзембас, Кобаль, 2005, с.22-24; Поп, 2006). Встановлена хронологія має значні розходження з етапами розвитку кам'яного військового зодчества в Карпатському ареалі, ранній етап якого пов'язаний з кінцем XIII - першою половиною XIV ст. н.е., тобто періодом після монголо-татарського вторгнення (Slivka, Vallašek, 1991). У даній ситуації, при вирішенні питань хронології, зокрема, встановленні часу зведення замків, визначальними є археологічні матеріали.

У цьому напрямку за останні роки конкретні епіграфічні дані отримані на Невилькому, де з 1991 р. проводяться стаціонарні пошуки (експедиція Закарпатського краєзнавчого музею) (Дзембас, 2001; Дзембас, Кобаль, 2005), а також на Броньківському, Сілецькому, Виноградівському, Королівському, Квасівському та Середнянському замках, які вивчалися експедицією Ужгородського національного університету (Прохненко, Гомоляк, Мобіжес, 2007, с.219-255; 2008, с.139-148; Prohnenko, Homoleak, 2007, с.83-94; Прохненко, Гомоляк, Зомбор, 2008, с.189-192; 2009, с.239-260).

Розкопки цих місезнаходжень підтвердили вірність методики початкового дослідження пунктів середньовічного військового зодчества. У польовому сезоні 2010 р. роботи проводилися на замку в с. Чинадієво Мукачівського р-ну Закарпатської обл.

Пам'ятка знаходиться на рівнинній місцевості в 300 м від правого берега р.Латориці. Центральну частину замку складає двоверхова будівля, в плані неповний прямокутник, з двома кутковими триярусними вежами. Товщина стін споруди перевищує 1 м (рис.1). Рів, який сточував палац, не зберігся. Про його функціонування свідчать гравюри замку і розповіді старожиттів.

Першочерговим завданням екслюдиції було встановлення епіграфії. З цією метою біля східної стіни центральної будівлі був закладений шурф, розмірами 2 х 4 м. Потужність культурного шару до 1,8 м. Він складався з прошарків глини від жовтого до темно-сірого кольору і кераміки (рис.2). Виходячи зі епіграфії і речового матеріалу виділяються два основні горизонти проживання населення на цій території.

Горизонт I (0 - 0,4 м). Представлений виробами з глини. До асортименту кераміки входили фрагменти кружальних горщиків, виготовлених з добре відмученого глиняного тіста з домішками дрібнозернистого піску, копір від свіжого до темно-коричневого. Внутрішня поверхня окремих екземплярів

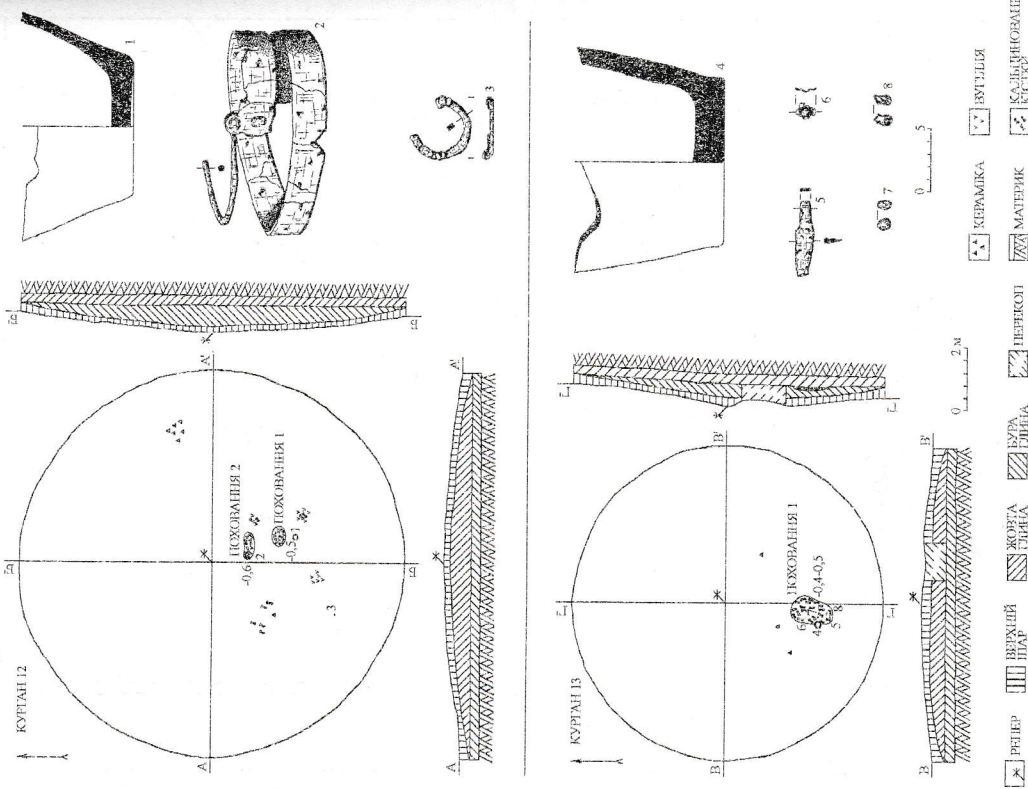

Рис.3. Червельово (гр.Козулгове). Плана, розрізи та інвентар курганів 12 (1-3) і 13 (4-8).
1,4 - кераміка; 2,3,5 - залізо; 6 - бронза; 7-8 - скло.